

Omvärldsanalys pilotprojekt särskola

Version: 1

Omvärldsanalys pilotprojekt särskola

2020-05-19

Innehåll

1.	Inledning.....	4
2.	Metod	4
3.	Resultatsammanställning	5
3.1	Region Sörmland	5
3.2	Region Värmland	6
3.3	Region Västmanland.....	6
3.1	Befintliga brukarundersökningar riktade till elever i särskolan i länets kommuner	7
3.2	Brukarundersökning med barn inom kortis/fritids Örebro kommun	8
3.3	Undersökning särskola 2012, Göteborgsregionen	9
3.4	Elevenkät särskola 2017, Göteborgsregionen.....	9
3.5	Enkätundersökning grundsärskolan, Malmö stad.....	10
3.6	Rapport från Barnombudsmannen	10
3.7	Alla unga	12
3.8	Studie om delaktighet.....	12
3.9	Ung livsstil	12
3.10	Psykisk hälsa och funktionsnedsättning.....	13
3.11	Funktionsrätt.se.....	13
3.12	DART	14
3.13	Entergate & Enkätfabriken	14
3.14	Neonova.....	15
3.15	Begripsam	15
3.16	Skolinspektionen och Specialpedagogiska myndigheten	16
3.17	Barn- & ungdomshabiliteringen	16
3.18	Utbildning och arbetsmarknad, Regional utveckling...	16
3.19	Juridik.....	17
3.20	Målgruppsinventering Örebro län	17
3.21	Arbetsgruppen.....	17
4.	Avslutande kommentarer	19

1. Inledning

Elevundersökningen Liv & hälsa ung har genomförts i Örebro läns kommuner sedan år 2005. Kommunernas särskoleelever har däremot inte haft samma möjligheter att delta i undersökningen och det har sedan länge funnits en efterfrågan om att synliggöra även dessa elever i den epidemiologiska bevakningen. Syftet med detta pilotprojekt är att stärka kunskapen om målgruppen och särskoleverksamheten samt identifiera vad som krävs för ett väl fungerande införande av Liv & hälsa ung särskola inom ramen för ordinarie Liv & hälsa ung undersökningar i hela Örebro län.

Pilotprojektet delas in i fem faser:

1. Omvärlds-, intressent- och målgruppsanalys.
2. Förstudie med målgrupp och personal.
3. Utformande av undersökningsmaterial samt arbete för att nå ökad förståelse i målgruppen och förankring med stödpersonal.
4. Pilotundersökning i deltagande skolor.
5. Utvärdering av genomförande.

2. Metod

Projektets inledande fas, *Omvärlds-, intressent- och målgruppsanalys* hade målet att öka kunskapen om målgruppen och särskoleverksamheten, samt inventera liknande arbeten och studier utförda av andra aktörer.

Vid arbetsgruppsmötet den 17 februari 2020 gjordes en brainstorming kring vilka områden som behövde undersökas samt vilka personer/funktioner och organisationer som skulle kontaktas. En lista sammanställdes även med aktuella rapporter, studier och forskning kring området som skulle gås genom. Därefter prioriterades och avgränsades de identifierade uppgifterna innan de fördelades över samtliga deltagare i arbetsgruppen. Metoderna och det konkreta syftet har varierat stort mellan de olika uppdragen, från genomläsning och sammanfattning av rapporter, till öppna samtal med syfte att fånga erfarenheter samt inventering av målgruppens storlek. Målet har varit att särskilt lyfta fram om det finns något konkret som behöver beaktas i det fortsatta arbetet med särskoleenkäten. Resultaten som tagits fram sammanställdes i ett Excel dokument och togs upp för vidare presentation och diskussion vid arbetsgruppsmötet den 27 mars 2020. Därefter har resultaten satts samman i detta worddokument av arbetsgruppsdeltagarna från Region Örebro län och presenterats för arbetsgruppen vid dess möte den 4 maj 2020.

3. Resultatsammanställning

Omvärldsanalysen har innehållit kontakter med personer inom ett flertal olika organisationer som arbetar med enkätundersökningar riktade mot barn och unga och/eller som är verksamma inom området barn med funktionsnedsättning, samt genomläsning av tidigare framtagna material. Nedan återfinns en sammanfattning av de olika ”uppdrag” som utförts av arbetsgruppen. Alla uppdrag har sammanfattats på det sätt som respektive arbetsgruppsdeltagare funnit mest lämpligt för det aktuella uppdraget. Detta, tillsammans med uppdragens vitt skilda karaktär, medför att sammanställning varierar i form. Sammanställningen har tagits fram i flera steg och av olika personer, så för en mer fullständig bild av en rapport hänvisas till originalkällan.

3.1 Region Sörmland

År 2014 genomförde Region Sörmland, efter att först ha genomfört en pilotstudie, en enkätundersökning riktad till särskoleelever i regionen som en utvidgning av deras Liv & hälsa ung undersökning. Vi har studerat den enkät som användes vid genomförandet och även läst den kombinerade resultat- och utvärderingsrapport som publicerats.

Resultat

Rapporten från genomförandet 2014 inkluderande såväl undersökningsresultat i jämförelse med andra studier som metodprövning av den egna metoden. Mycket givande läsning! Rapporten innehåller också en stor mängd referenser till andra källor som kan vara av intresse.

Undersökningen var avgränsad så att elever i ”träningsskola” ej deltagit och genomförandet skedde via pappersenkät. Utvärderingen lyfter fram vikten av att tänka till avseende frågor kring psykosomatiska besvär och att även vid andra frågor t.ex. avseende mobbning och om eleverna äter skollunch måste fundera om frågorna kan betyda något annat för denna målgrupp. Analys av genomförandet ger motstridiga resultat avseende om, och i så fall vilken, påverkan på resultaten som kan antas bero på om enkäten besvarats med hjälp av assistent eller inte. En konkret slutsats i utvärderingen är att "... ju mer specifik och konkret en fråga är desto bättre verkar den fungera". Noterbart i resultaten är bland annat att frånvaro av umgänge snarare tycks samvariera med god hälsa än dålig hälsa i denna målgrupp.

Undersökningen fick övervägande positiva omdömen från involverade parter men vi noterar att vid nästa undersökningsomgång av Liv & hälsa ung i Sörmland återfanns ingen resultatredovisning för särskoleelever.

Konkreta åtgärder

- Ta med de konkreta frågeställningar som listas i rapporten som är applicerbara på vår enkätundersökning till de planerade fokusgrupperna med målgruppen.
- Beakta de skillnader som noteras beroende på om assistent medverkar vid besvarandet av undersökningen eller inte. Att inte tillåta hjälp skulle minska möjligheterna till deltagande för flertalet elever men ska vi förordas skolans assistenter eller bistå med skolorberoende assistenter eller förordas enstaka ”specialutbildade assistenter”? Kan vi i pilotstudien använda olika metoder för att kunna följa upp vilken påverkan detta får? Har vi ett tillräckligt stort underlag för det?
- Finns det, likt i Region Sörmland 2014, elever i målgruppen som även själva är föräldrar? Hur kan vi ta hänsyn till detta i frågekonstruktionen så att enkäten och svarsalternativen passar även dem?
- Stäm av ett färdigt enkätutkast mot den enkät som Region Sörmland använde 2014; Har vi missat något? Är några frågor så lika att de möjliggör jämförelser av resultaten? Har vi ”klivit i samma fälla” avseende någon fråga som av Region Sörmland redan identifierats som mindre välfungerande?
- En god idé att efter vårt genomförande av pilotundersökningen genomföra motsvarande tester för validitet och reliabilitet.
- I utskrivna rapport återfinns även ett flertal andra noteringar.

3.2 Region Värmland

Även Region Värmland arbetar just nu med att utreda möjligheten för en kvantitativ undersökning avseende levnadsvanor, livsvillkor och hälsa för målgruppen sårskoleelever. Projektledare för båda projekten har haft erfarenhetsutbyten via mail och möte via Skype. En stor skillnad mellan regionerna är skillnaderna i förutsättningar, och inom Region Värmland fanns vid tiden för kontakt en tveksamhet om en kvantitativ undersökning skulle förordas eller om de istället skulle satsa på något kvalitativt alternativ.

3.3 Region Västmanland

Region Västmanland genomförde 2017 en Liv & hälsa ung pilotundersökning där 175 sårskoleelever deltog. Enkäten omfattade årskurserna 7-9 vid grundsårskolan (inte träningsskolan) och 1-4 vid gymnasiesårskolans nationella program. Deras enkät fanns i både pappersformat och en webb baserad. Frågorna i enkäten är baserade på frågorna i deras ordinarie Liv och hälsa ung enkäten. Frågorna reviderades sedan så att den bättre skulle passa målgruppen. Enkäten hade även färre frågor, enklare frågeställningar samt färre svarsalternativ. Som en del i utvärderingen gjordes det intervjuer efter insamlandet med ett antal elever för att de skulle få förståelse för hur eleverna uppfattat enkätfrågorna. Då urvalet var så pass litet presenteras resultatet

endast på länsnivå. Deras rapport fanns även i en lättläst kortversion som direkt var riktad till de deltagande eleverna.

Konkreta åtgärder

- Att ha färre frågor enklare frågor med inte så många svarsalternativ är att föredra.
- Att göra en kvalitativ undersökning kring hur eleverna uppfattade frågorna ger viktig kunskap kring målgruppen och bör även inkluderas i vårt projekt.
- En kortversion av resultatrapporten direkt riktad till eleverna är även ett bra sätt att göra eleverna delaktiga i resultat spridningen och kan även användas i vårt projekt.

3.1 Befintliga brukarundersökningar riktade till elever i särskolan i länets kommuner

Mail har skickats med förfrågningar gällande huruvida kommunerna genomför brukarundersökningar i för elever i särskolan.

Från den södra länsdelen har inte förfrågan besvarats vilket kan tyda på att det finns behov av att utveckla området.

I Nora görs elevundersökningar bland kommunens grundskoleelever men i och med att merparten av Noras särskoleelever går i träningsskola sker elevutvärdering med dessa elever på andra sätt än de ordinarie enkäterna. I Lindesbergs kommuns särskoleelever ingår i de enkätundersökningar som görs med samtliga elever i kommunen. Inga specifika enkäter görs med särskoleelever. I Ljusnarsbergs och Hällefors kommun har ej svarat på frågan kring huruvida de gör enkätundersökningar på särskolorna.

Degerfors kommun använder olika enkätverktyg inom kommunens förvaltningar. Survey Monkey är ett som funkar bra inom skolmiljön. Enkäter genomförs genom utskick till elever mejladresser eller på lektionstid via länk. Gemensamt är dock att lärare följer upp så att enkäterna genomförs. Enkät tillfällena planeras av respektive skola inom ett centralt angivet tidsintervall. Inga specifika enkäter görs med särskoleelever.

Örebro kommun

Örebro kommun genomför årligen en elevenkät med elever gymnasieskolan. Under 2019 erbjöds för första gången alla elever, även eleverna i gymnasiesärskolan och på introduktionsprogrammen möjlighet att delta. Enkäten ökar elevernas möjligheter till delaktighet och inflytande och ger dem chans att uttrycka sina åsikter om skolans verksamhet.

Inom gymnasiesärskolan uppnåddes en svarsfrekvens om 80 procent vilket talar för att den datainsamlingsmetod som har använts har fungerat väl. De anpassningar som har gjorts ligger i linje med de anpassningar som vi diskuterat i arbetsgruppen. För grundskolan så är undersökningen ännu ej avslutad så där får vi bevaka resultaten när de är möjliga att ta del av. Noterbart är att Örebro kommuns brukarundersökning riktad mot skolan genomförs i början av vårterminen vilket således sammanfaller med insamlingsperioden för Liv & hälsa ung. Det blir därmed viktigt att vara väldigt tydligt med att det är olika undersökningarna är från olika avsändare så att det inte uppstår missförstånd där elever eller personal tror att de redan svarat på undersökningen.

Avseende frågeställningarna så är en reflektion att arbetsgruppen bör känna till frågeställningarna i brukarundersökningen men att ”Liv & hälsa ung särskola” inte får exkludera viktiga frågor med anledning av att de ställs i Örebro kommuns brukarundersökning. Detta dels med tanke på att studier av samvariation då inte skulle vara möjliga (ingen identitetskoppling bevaras så resultaten från de båda undersökningarna kan inte matchas mot varandra) och dels med anledning av att ”Liv & hälsa ung särskola” riktar sig till hela länet.

3.2 Brukarundersökning med barn inom kortis/fritids Örebro kommun

Inom förvaltningen för sociala insatser i Örebro kommun har det genomförts en brukarundersökning bland barn inom kortis/fritids, för att få en bild av barnens upplevelse av verksamheten. Undersökningen bygger på den nationella enkäten som riktar sig mot vuxna inom funktionsstödsverksamheter. Barnen har getts möjlighet att svara på enkäten digitalt där det även kompletterats med bildstöd och möjlighet upp uppläsning av frågor. Beroende på barnens förmåga har de efter behov fått stöd av personal att svara på frågorna.

Tips och reflektioner från verksamheten

- Möjligheten med både bildstöd och uppläsning har varit bra.
- Trots stöd är det en stor variation i om barnen haft möjlighet att svara på egen hand eller med hjälp av personal.
- Ett tips är att hitta bra bildstöd även till rubriker, som sätter en kontext till vad frågorna kommer handla om.
- Resultatet från undersökningen ger en viss kännedom om vilka delar i verksamheten som behöver utvecklas men det behöver kompletteras med mer information.
- I nuläget finns det i denna undersökning inget utrymme för fritextsvar.

- Denna enkät bestod bara av sju frågor men ändå noteras en sjunkande svarsfrekvens per fråga. Viktigt att fundera över ett upplägg som gör att eleverna orkar ”hålla ut” och besvara hela enkäten.
- Ansvarig för undersökningen är villig att ställa upp och granska det enkätunderlag vi tar fram och även ta kontakt med pedagoger som varit involverade i insamlingsprocessen som också kan hjälpa till att ”stämna av” vårt enkätutkast.

3.3 Undersökning särskola 2012, Göteborgsregionen

Göteborgsregionen gjorde år 2012 en totalundersökning bland elever i grund- och gymnasiesärskolan angående hur de trivs i skolan. Eleverna besvarade webbenkäten i första hand självständigt men där detta inte gick har skolpersonal varit behjälpliga. Två enkätversioner fanns att fylla i, en med vanlig text och en mer lättläst med endast en fråga per sida som även hade bildstöd.

Konkreta åtgärder

- Viktigt att skolpersonal finns tillgänglig vid genomförandet om inte eleverna förstår frågorna.
- Bra att kunna välja typ av stöd i början av enkäten utifrån elevens behov.
- Undersökningens enkätfrågor kan användas som inspiration.

3.4 Elevenkät särskola 2017, Göteborgsregionen

2017 genomfördes en regiongemensam elevenkät i särskolan i fem kommuner inom Göteborgsregionen. Undersökningen genomfördes som en webbenkät som besvarades under lektionstid och eleven kunde välja om hen ville ha symbolstöd till sin enkät eller inte.

Resultat och konkreta åtgärder

Det var en kortfattad resultatredovisning och inga särskilda erfarenheter att ta med noterades avseende de resultat som framkom, undantaget att det var samma tre svarsalternativ på alla frågor (ja, ibland, nej, vet ej). Detta uppfattades ge en ”trubbighet” i redovisningen men är det kanske en fördel för eleverna om samma skala används på alla frågor?

I enkäten ingick även frågor om hur eleverna tar sig till skolan och om bemötandet från chaufförer. Dessa frågor ingår ej i Region Örebro läns ordinarie Liv & hälsa ung undersökning men kan vara viktiga att ta med i en undersökning anpassad för särskolan.

3.5 Enkätundersökning grundsärskolan, Malmö stad

I rapporten redovisas resultaten från en enkät för eleverna i grundsärskolan läsåret 2017/2018. Syftet med enkäten var att ge en kommunövergripande bild av hur eleverna i grundsärskolan upplever sin lärmiljö samt förutsättningar för lärande, studiero och lust att lära. Syftet var även att resultatet från enkätundersökningen ska kunna fungera som underlag i verksamheternas systematiska kvalitetsarbete. Enkäten innehöll 30 frågor där samtliga frågor inom huvudfrågeområdet hade samma svarsalternativ. Dessa alternativ var; *stämmer helt, stämmer delvis, stämmer inte alls och vet ej*. För att så många elever som möjligt skulle kunna svara på enkäten fanns det tre olika sätt att besvara den på:

- *Eleven svarar själv*. Stöd i form av en instruktion eller att eleven har möjlighet att fråga under tiden hen fyller i enkäten.
- *Eleven får individuellt anpassade instruktioner och vägledning för att kunna svara*. Tänk igenom vem som bäst kan ge den här vägledningen till eleven. Rollen som vägledare kräver både fokus på att fånga in elevens svar och att man samtidigt uppträder neutralt och stödjande. Utgångspunkt är att det är elevens åsikt som ska höras, inte vad eleven tror att andra förväntar sig att hen ska svara. Exempel på anpassningar: samtalsmatta, bilder, läraren läser varje fråga eller eleven får hjälp med själva ifyllandet.
- *Eleven tilldelas en representant som svarar för hen*. Personen är elevens språkrör i enkäten och bör därför känna eleven väl och dennes sätt att uttrycka sig. Det är enbart eleven som kan förmedla hur hen upplever sin skoldag, men ifall detta inte är möjligt får personal besvara enkäten baserat på de bedömningar och observationer som görs kring eleven och dennes skolsituation.

Konkreta åtgärder

För att få så många elever som möjligt att kunna svara på enkäten är det viktigt att kunna anpassa enkäten efter elevernas förmåga. Ovanstående undersökning har gett oss konkreta exempel på hur detta skulle kunna utarbetas.

3.6 Rapport från Barnombudsmannen

Barnombudsmannen gav 2016 ut den omfattande rapporten RESPEKT - Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd. I rapporten återfinns en sammanställning och analys baserad på intervjuer som under 2015 gjorts med 97 barn/unga i åldern 8-22 år, de flesta individuellt men några i grupp och några med assistent. Barnen har återfunnits i ett brett spektra av miljöer men de har alla haft specifika erfarenheter av att leva med funktionsnedsättning. Barnen och ungdomarna som har intervjuats har någon form av fysisk eller psykisk funktionsnedsättning som exempelvis ADHD, Autism, Dyslexi, intellektuell funktionsnedsättning, hörselnedsättning, rullstolsburna mm. Det har varit frivilligt för barnet att delta under förutsättning att förälder

samtyckt. Även en enkät till grundskolerektorer angående arbetet med särskilt stöd har legat till grund för rapporten och det återfinns hänvisningar till andra studier som undersökt hälsa, livsvillkor och levnadsvanor i målgruppen och jämfört med barn utan funktionshinder. I rapporten återfinns även resultat från bland annat undersökningen *Skolbarns hälsovanor*, Folkhälsoinstitutets enkät *Hälsan barn och unga med funktionsnedsättning 2011*, *Hälsa och välbärd hos barn och unga med funktionshinder 2012* och Folkhälsoinstitutets *Skolbarns hälsovanor 2013/14* som jämför barn med funktionshinder med barn utan funktionshinder.

Resultat

- Det rapporteras om en brist på information om samhällsfunktioner. De upplever även ett utanförskap i samhället där de inte har tillgång till utbudet som andra medborgare. Dessa barn har ett mycket stort antal kontakter med det offentliga Sverige, önskar vi fånga något om detta i vår undersökning?
- Barnen vill ha respekt och att ingen skall tycka synd om dem. Mycket viktigt för barnen att inte stämplas som annorlunda och "synd om", vi behöver tänka extra på detta vid språkbruk och i hur frågorna ställs.
- Det uppges vara vanligt att även föräldern har funktionsnedsättning, lämpligt att fråga om och se på skillnader mellan hur olika grupper av barn mår?
- Dessa barn uppger även en större oro för sina föräldrar, för att de ska orka och för vad som skulle hända om föräldern inte fanns där.
- Kopplat till bemötande så är kunskapen om funktionshindret väldigt viktigt. Barnen talar allmänt om en okunskap i samhället om olika funktionsnedsättningar.
- Flera barn uppger att de upplever att det inte finns några förväntningar på dem tex. Att läraren inte förväntar sig att de ska kunna läsa eller få ett jobb.
- Bör ha med en fråga om kännedomen om barnkonventionen och ev. även funktionshinderkonventionen - måste känna till sina rättigheter.
- Viktigt att lyfta fråga om delaktighet i beslut.
- Angående fritidsaktiviteter så framkom det här svar om att man pga. funktionshinder inte orkade delta i fritidsaktiviteter, ett svarsalternativ att kanske komplettera med.
- Att vara aktiv inom idrott har i målgruppen kunnat kopplas till högre andel med större självständighet och arbete senare i livet.
- Att få diagnosen på papper och skolbyten är milstolpar som förändrar, fråga något kring detta för att se skillnader mellan elever som gått länge på särskola/haft sin diagnos länge och de som är i omställning.
- Brister i samlad bild av om eleverna når kunskapsmålen? Försöka fånga detta i en fråga likt i ordinarie Liv & hälsa ung men tänka på formulering så det kan passa även de som inte får traditionella betyg.

- Barnen är i beroendeställning vilket föranleder en ökad risk för en utsatthet för våld och kränkningar i alla delar av samhället. Viktigt med frågor om våld och mobbning, och att dessa inkluderar en utsatthet både från elever och personal.
- Fråga om man erbjudits hälsosamtal utifrån att det är en rättighet för alla elever.
- Utmaningar och svårigheter kopplat till tillgången till en anpassad skola som kan föranleda flytt eller långa resor.

3.7 Alla unga

Alla unga är ett metodmaterial om inflytande och delaktighet för unga med intellektuell funktionsvariation. Målet är att skapa plattformar där unga med intellektuell funktionsvariation, eller de som går i särskola, kan påverka och göra sin röst hörd, samt att på olika sätt nå ut med information till särskoleeleverna. Nyckelord i projektet var delaktighet, inflytande och demokrati – på elevernas villkor. Under projektiden har de startat lärarnätverk, anordnat inflytandecaféer, jobbat med grafisk facilitering, utbildat Demokratihjältar, skrivit medborgarförslag och mycket mer.

Metodmaterialet visar tydligt på att inflytande och delaktighet för unga med intellektuell funktionsvariation är viktigt och att vårt projekt blir en del i att öka målgruppens inflytande och delaktighet i samhället.

3.8 Studie om delaktighet

Frida Lyngnegård har studerat hur ungdomar med funktionsnedsättningar upplever att de är delaktiga i vardagliga aktiviteter. 1 500 elever i fyra små och medelstora kommuner har fått svara på frågor om hur de upplever sin situation hemma, med kompisar och i skolan. De har också fått svara på om de själva upplever att de har en funktionsnedsättning utifrån givna exempel, såsom adhd, dyslexi, syn- eller hörselskada. Förhoppningen har varit att nå dem som upplever sig ha svårigheter i vardagen men som hamnar under tröskelgränsen för en diagnos.

Resultat

Resultatet av avhandlingen visar att effekten av att uppleva sig ha en funktionsnedsättning är större i skolan än hemma och att det därför är viktigt att fokusera på hur eleverna fungerar i skolan, oavsett om eleven har fått en diagnos eller inte.

3.9 Ung livsstil

Denna forskningsrapport avser att beskriva ungdomar i särskolans situation på en rad områden i livet med utgångspunkt i aktuell forskning. Underlaget i rapporten utgår från materialet i forskningsprojektet *Ung livsstil* som ett antal kommuner genomför

kontinuerligt. *Ung livsstil* är en forskningsstudie och ett samarbetsprojekt mellan idrotts- och kulturförvaltningarna i Stockholms stad och institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet och varje enskild kommun som deltar. Sedan 1985 undersöker studierna livsvillkoren för tusentals barn och ungdomar, för närvarande i tolv kommuner i Sverige.

Konkreta åtgärder

Summering av de åtgärder /anpassningar de gjort i sin studie och som vi kan ta med oss i vårt arbete är följande:

- De har varit med i klassrummet och givit stöd
- Individanpassat stöd från att bara finnas med i klassrummet och låta eleven svara själv till att vara med genom hela processen med att fylla i enkäten.
- Minskat antalet frågor i jämförelse med enkäter som görs med övriga skolelever.
- Genomförde provintervjuer med enkäten.
- Ändrat skalnivåerna (förenklat/sammanfogat)
- Lagt till svarsalternativ där särskoleeleverna och övriga elever delas upp.
- Granskat logiken i elevernas svar (framhålls som viktig)
- Enbart eleverna på nationellt program är med

3.10 Psykisk hälsa och funktionsnedsättning

Petra Boström på Göteborgs universitet genomförde 2014 en studie kring hur ungdomar med en intellektuell funktionsnedsättning mår. Målet var att ta reda på:

- Hur mäter vi psykisk hälsa bland barn med intellektuella funktionsnedsättningar?
- Hur mår barn och ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning?
- Hur kan vi förstå samband mellan funktionsnedsättning och psykisk ohälsa?

De skapade en app som användes av eleverna vid enkätgenomförandet.

Frågeformulärets tillförlitlighet prövades genom att ett hundratal särskoleelever fick fylla i det två gånger med några veckors mellanrum. ”- Om svaren upprepas är det troligt att de stämmer, eftersom det handlar om saker som inte hinner förändra sig så mycket under några veckors tid”.

Konkreta åtgärder

Appen uppges ha fungerat mycket bra men den finns tyvärr inte längre kvar. Studiens frågor kan användas som inspiration i framtagandet av projektets egna frågor.

3.11 Funktionsrätt.se

Funktionsrätt Sverige, är ett stort antal funktionsrättsförbund som slutits samman för att agera med samlad kraft. Huvuduppgift är att förändra samhället genom att belysa levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning i Sverige och de agerar aktivt för att åstadkomma samhällsförändringar som inkluderar alla människor. I dialogen

med beslutsfattare, massmedia och andra samhällsaktörer agerar de som en samlad röst för medlemsförbunden.. De driver olika projekt, jobbar med att påverka och motivera politiker, myndigheter och organisationer att arbeta med att skapa förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att delta i samhället på lika villkor. Påverkansarbete handlar också om att sprida kunskap till allmänheten.

Konkreta åtgärder

Verkar inte finnas något konkret i det arbete som de gör som vi kan ta del av just i utvecklingen av våra material/underlag. Däremot kan nog våra resultat vara viktiga för dem att ta del av i fortsatt påverkansarbete.

3.12 DART

Dart är ett kommunikations- och dataresurscenter för personer med funktionsnedsättning. DART tillhör Sahlgrenska Universitetssjukhuset (VGR) och arbetar med alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), kommunikativa rättigheter och tillgänglighet för barn, ungdomar och vuxna. En del av verksamheten/hemsidan innehåller tips, förslag, exempel och upplägg i olika kommunikationsprogram som de har tagit fram. Mycket av materialet har tagits fram i olika projekt och sprids sedan på detta sätt för att komma till nytta. BVC i RÖL har använt sig av symboler från DART i material som skickats ut till vårdnadshavare och barn inför BVC besök (i samarbete med VGR).

Konkreta åtgärder

Här kan det finnas material för oss att använda. Olika typer av bildstöd finns. Finns även information om ex. samtalsmattan som metod och andra verktyg. Om man vill använda material som DART tagit fram gäller för det mesta att: ”Du får: dela, kopiera och sprida bilderna, förändra, redigera och bygga på bilderna - Under följande krav: du måste ha med ursprungsskaparen och en länk till licenstexten, du måste indikera om du har gjort förändringar, du får inte använda bilderna för kommersiella syften, även om du förändrar bilderna måste du använda samma licens.” Villkoren kan skilja sig något beroende på verktyg. BVC RÖL har använt material härifrån. *Utifrån vidare undersökning kan motsvarande finnas inom vår egen region via SPRIDA Kommunikationscenter. Även Funkaforum inom regionen kan kontaktas.*

3.13 Entergate & Enkätfabriken

Företagen *Enkätfabriken* och *Entergate* arbetar med uppbyggnad av digitala enkäter på internet. Enkätfabriken har tidigare tagit fram olika webbenkäter för särskoleelever tillsammans SKR och Göteborgsregionen och delgav oss prov på enkätdesign. Entergate har dock inte arbetat med att ta fram enkäter till vår målgrupp.

Konkreta åtgärder

Enkätfabriken har möjlighet att anpassa enkäten till vår målgrupp med bland annat anpassning till surfplatta, bildstöd/widgets och möjlighet att få all text uppläst. Enkätfabrikens erfarenheter att ta fram undersökningar för målgruppen är en fördel och vi kommer troligtvis att kontakta dem för eventuellt framtida samarbete.

3.14 Neonova

Neonova är ett företag som specialiserat sig på att utveckla begripliga och lätthanterliga datorprogram för äldre- och handikappomsorgen. De använder bland annat Pict-o-Stat som är ett ljud- och bildbaserat enkät- och kvalitetsundersöknings verktyg. I deras verktyg kan man bland annat lägga in personliga bilder för att eleven ska komma in i rätt miljö som frågan antyder. Det går även att lägga in en personbild till frågor som utgår från eleven.

Konkreta åtgärder

Även om Neonova inte kommer att ta fram vår enkät så kan vi inspireras av deras arbete kring hur en enkät blir mer användarvänlig.

- Använd olika tylighetsnivåer beroende på brukarens behov av kognitivt stöd.
- Viktigt att det går att pausa enkäten
- Använd så få svarsalternativ som möjligt samt använd samma alternativ så långt det går.
- Arbeta gärna med fokusgrupper för att få feedback under vägen
- Att använda bilder som knyter an till området man ställer frågor kring.
- Använd pictogrambilder, fotografier, inspelat tal för att presentera och förtydliga frågeställningar och svarsalternativ

3.15 Begripsam

Begripsam arbetar främst med att göra samhället mer tillgängligt. Framför allt arbetar de med tillgänglighet för personer med kognitiva svårigheter. Begripsam vill påverka utvecklingen av tjänster och produkter så att de kan användas av alla. De utvecklar och tillämpar metoder så att alla, oavsett förmåga, kan vara med och påverka hur produkter och tjänster ska vara utformade. Deras vision är att kunna bidra till ett samhälle där alla människor kan uppfylla sin fulla potential. De bedriver forskning och utveckling i egen regi eller i samverkan med andra som delar deras vision.

Konkreta åtgärder

Begripsam.se är en förening som har mycket kunskap inom området och som har jobbat med flertalet olika organisationer utifrån tillgänglighetsperspektivet. Att anlita deras tjänster innebär dock en kostnad för projektet. Vi bedömer dock att vi har redan har motsvarande kunskap lokalt i vår arbetsgrupp.

3.16 Skolinspektionen och Specialpedagogiska myndigheten

Skolinspektionen och Specialpedagogiska myndigheten genomför inga hälsoenkäter bland särskoleelever utan skickar endast ut enkäter till elevernas föräldrar/vårdnadshavare.

3.17 Barn- & ungdomshabiliteringen

Barn- och ungdomshabiliteringen erbjuder specialiserad, tvärprofessionell habilitering och rehabilitering till barn och ungdomar med bestående funktionsnedsättningar, samt deras familjer. Barnhabiliteringen genomför inga enkätundersökningar kring hälsa med barn och ungdomar. De har tagit fram en rad symboler för bildstöd och widgets som kan användas som stöd i enkäter. Dessa finns att tillgå på deras hemsida.

Konkreta åtgärder

- Verksamhetschefen Kennet Karlsson har erbjudit sig att delta i den referensgrupp som kommer att titta på enkätfrågor och enkätverktyg.
- Deras bilder för bildstöd och widgets kan eventuellt användas i vår enkät.

3.18 Utbildning och arbetsmarknad, Regional utveckling

Eva Sund, utvecklingsledare på utbildning och arbetsmarknad, Regional utveckling, Region Örebro län har sedan tidigare erfarenhet från kommunal särskoleverksamhet och arbete inom hjälpmedelscentralen på Region Örebro län. Mötet med Eva gav konkreta tips kring målgruppen, enkätfrågor och organisation.

Konkreta åtgärder

- Använd *Klarspråk* i enkäten, tilltalet är viktigt.
- Enkäten bör innehålla max 20 frågor.
- Eleverna har ofta svårt att relatera till tidsuppfattning. Tänk på detta när ni formulerar frågorna.
- Viktigt att det finns möjlighet att få frågorna upplästa i enkäten.
- Viktigt att ha med sex- och samlevnadsfrågor för både högstadiet och gymnasiet.
- Målgruppen ofta utsatta för sexuellt utnyttjande.
- Bra med indelning i tematiska block och genomförande vid olika tillfällen.
- Enkätfrågorna bör handla om känslor, hur man känner sig. Använd glada ledsnå gubbar ☺☺ i svarsalternativen.
- Angående bildstöd så kan det finnas trender i vad som används. GyS använder ett system och GrS använder ett annat, viktigt att undersöka vad som är aktuellt just nu.

Vi fick också tips om att besöka *SPRIDA Kommunikationscenter* och *Funkaforum* inom regionens hjälpmedelsverksamhet för ytterligare kunskapspåfyllnad, hjälpmedel och tips.

3.19 Juridik

Att det kan finnas juridiska hinder vid insamling, sammanställning och återrapportering av resultat var en av de risker som fick det högsta riskvärdet vid den riskanalysen som genomfördes i inledningen av projektet. Ett förarbete med inläsning och nyttjande av erfarenheter från parallella projekt har gjorts och resulterat i följande:

- Beakta att vi, trots att vi inte samlar in identitetsbeteckningar, kan komma att behandla personuppgifter med anledning av populationens storlek. Det kommer då vara nödvändigt att behandla känsliga personuppgifter. Stöd för detta finns (statistikändamål och allmänt intresse).
- Vid informationen måste hänsyn tas till elevernas kognitiva ålder och även vårdnadshavare behöver få full information om exempelvis behandlingen av personuppgifter.
- Det kommer ej vara möjligt att uppfylla kraven på rättning etc. eftersom uppgifterna inte innehåller några identitetsbeteckningar. Detta är tillåtet, uppgifter ska ej samlas in endast i syfte att uppfylla förordningen.
- Det kommer att vara möjligt att avstå från att delta utan negativa konsekvenser (både elev och vårdnadshavare att rätt avböja medverkan).
- Vid redovisningen vidtas skyddsåtgärder för att värna den personliga integriteten.

För att säkerställa att vi inte missar något att ta hänsyn till i detta specifika projekt och för att få ett särskilt utlåtande för projektet har Regionens dataskyddsombud delgivits information om projektet. Vid ett första möte den 27:e april 2020 kunde inga särskilda hinder för genomförandet identifieras men det var heller inte möjligt att ge någon direkt bedömning då metod och frågeformulär ännu inte är utformade. Vi fortsätter att hålla Regionens dataskyddsombud informerad och inhämta yttrandet allt eftersom processen fortgår.

3.20 Målgruppsinventering Örebro län

En sammanställning över hur många elever som går i gymnasiesärskolan respektive grundsärskolans årskurs 7-9 i Örebro län har påbörjats. Sammanställningen kommer under hösten att uppdateras med aktuella uppgifter för läsåret 2020/2021.

3.21 Arbetsgruppen

Vid det arbetsgruppsmöte där resultaten från omvärldsanalysen presenterades och diskuterades så fångades även följande från arbetsgruppen:

- Viktigt med instruktionerna och tidsavgränsningen i frågorna. Även viktigt med en inledande text innan frågan, SAMMANHANGSFÖRKLARA.
- Teckenbilder kanske inte behövs om det ändå kommer att krävas hjälp-jag

- Enkäten får ta maximalt 20 minuter att besvara. Ett förslag är att dela upp enkäten och då utifrån ”olika rum” snarare än traditionella enkätblock efter ämne. Exempelvis: Skola - Hem - Samhälle/fritid – Hälsa.
- Kommunikationen med vårdnadshavare är viktigt, och kan vara svårt.
- Bra att ligga nära ordinarie Liv och hälsa ung avseende frågorna.
- Syskon men även mor- och farföräldrar kan vara än viktigare här i form av socialt nätverk och kan axla såväl en föräldraroll som vän.
- Även fånga kontakt/brist på kontakt med Habiliteringen, syn på eller vana i kontakt (inför att bli vuxen och ha dessa kontakter själv, arbetas mycket med detta på gymnasiet och det är en process).
- Vi kan vara tvungna att ”dra gränser” för att inte tolkningen ska bli större än den egentliga delaktigheten, exempelvis för elever med en utvecklingsålder kring 1-2 år. Det hade underlättats om den ursprungliga avgränsningen vid ”träningsskola” hade varit möjlig men vi får nu se på andra lösningar.
- Ett förslag är att försöka låta utpekad assistent/assistenter tolka vid alla enkäter där det finns behov av stöd för att genomförandet ska bli så likartat som möjligt. Vissa frågor är viktiga att fundera kring utifrån hur det ser ut i vardagen beroende på om man har egen assistent eller inte (ex. skolk, skolmat, ANDT). Det behöver vara tydligt om man fyllt i enkäten själv, fått hjälp och i så fall vilken hjälp.
- Aspekter att fundera på är hur vi tar hänsyn till de barn som har föräldrar med funktionshinder och elever som själva har barn, om man har fått en tidig eller sen diagnos, de som ”ligger och gränsar” mot ordinarie grundskolan.
- Utifrån erfarenhet från brukarundersökning inom Örebro kommun är mängden frågor viktig att fundera på (de har haft 7). Vår tidigare tanke om att dela upp enkäten i teman kan därför vara bra att fortsätta jobba utifrån.
- Rubriker och inte för många olika typer av svarsskalor var andra delar som lyftes. Även att sammanhangsförklara frågorna/frågeområdena är viktigt. Stödtexter som hjälper elever och assistenter att göra samma tolkning av frågorna.
- Fördelar och nackdelar med pappersenkät och/eller webenkät behöver vi också fundera på. Med tanke på att vi gör ett pilotprojekt kan vi ha möjlighet att testa båda och eventuellt kunna utvärdera skillnaderna.
- Frågeområden att få med:
 - upplevelser av skolskjuts/resa till och från skolan (bemötande, trygghet, förutsägbarhet, längd på resan)
 - Fritidsverksamhet/föreningsaktivitet (möjligheter/hinder/förutsättningar/ekonomi/stöd från föräldrar/ork)
 - Våld, mobbing
 - Sexuell hälsa/relationer/utsatthet (offer/förövare)
 - Om man erbjudits hälsosamtal = ”Har du pratat med skolsköterskan?”
 - Delaktighet i skolan (elevråden inte alltid en väg)

4. Avslutande kommentarer

Omvärlds-, intressent- och målgruppsanalysen har gett oss ett bra övergripande kunskapsunderlag som vi kommer att ha god användning för i projektets fortsatta arbete.

- Olika bud avseende pappers- eller digital enkät.
- Olika bud avseende nyttjande av ”hjälp jag”/ assistenter beroende på perspektiv och erfarenheter. Kan även komma att påverka den juridiska bedömningen om assistenter bistår.
- Konkreta frågeställningar att ta med till fokusgrupp.
- Viktigt med den goda förankring som pilotprojektet medför.
- Svårigheter att fånga målgruppen, Skolverkets statistik särskiljer inte läsår på grundskolenivå utan kartläggningen har behövt göras manuellt.
- Det finns en mängd olika hjälpmedel och företag som arbetar med detta. Vi bör i första hand utgå från skolornas erfarenheter och de verktyg och den kompetens som finns inom regionens verksamheter.
- Utifrån inventering av målgruppen kan slutsatsen dras att vi under pilotstudien kommer nå majoriteten av de elever som går i gymnasiesärskolan i Örebro län, då Karlskoga och Örebro har de största skolenheterna.
- Det är en oroväckande trend att det genomförts piloter och en första omgång av särskoleenkäter i flera regioner, men att detta sedan inte genomförts vid fler tillfällen.
- Arbetsgruppens kompetens och direkta erfarenhet av arbete med målgruppen ger projektet ovärderlig kunskap och en möjlighet att direkt verifiera och testa tankar och idéer.
- Det finns ett stort intresse i pilotkommunerna. Vid de kontakter som tagits med andra kommuner i länet vid arbetet med omvärldsanalysen har vi ibland inte fått något svar. Det skulle kunna signalera en möjlig riskfaktor vid ett bredare införande då undersökningen i större utsträckning än ordinarie Liv & hälsa ung förväntas kräva ett förstärkt engagemang från verksamheterna. En annan förklaring till att svar har uteblivit kan dock självklart vara den nu uppkomna situationen kring Coronaviruset.
- Vid inventeringen av antalet särskoleelever framkom att elevantalet varierar kraftigt mellan läsåren. Med anledning av att tiden för datainsamlingen blivit förskjuten så möjliggör det att aktuella uppgifter för elevantal läsåret 2020/2021 kan användas. Inventeringen får därmed slutföras under hösten.